

Характерними ознаками договорів (контрактів) про виробничу кооперацію є:

- 1) особливий суб'єктний склад – сторонами виступають суб'єкти підприємницької діяльності, які спеціалізуються на виробництві певної продукції;
- 2) наявність зобов'язань щодо збереження спеціалізації виробництва учасниками договору;
- 3) зобов'язання по виробництву продукції (проміжної чи кінцевої) покладається на кожного учасника договору;
- 4) інвестиції здійснюються у формі передачі майна (майнових прав). Для окремих видів договорів кооперовані поставки є здійсненням інвестицій.

На нашу думку, договори (контракти) про виробничу кооперацію не можна відносити до такої класифікаційної групи як договори (контракти) про спільну інвестиційну діяльність, не пов'язану зі створенням юридичної особи, як це передбачено ст.23 Закону України “Про режим іноземного інвестування”. Адже згідно з останніми здійснити інвестицію зобов'язаний кожний учасник і ці договори не передбачають збереження за контрагентами спеціалізації виробництва та зобов'язання здійснювати виробництво продукції (проміжної чи кінцевої) кожним з учасників. Натомість і для договорів (контрактів) про виробничу кооперацію, і для договорів про спільну інвестиційну діяльність характерна спільність інтересів сторін, тобто досягнення загального господарського результату.

¹ Международная научно-техническая и производственная кооперация: (Правовые аспекты) / Отв. ред. М.М. Богуславский. – М.: Наука, 1982. – 31 с.

² Яковлева Е.Л. Производственная кооперация // Новый этап экономического сотрудничества СССР с развитыми капиталистическими странами. – Наука, 1978. – 132 с.

³ Хубенова-Делисивкова Т. Промышленото коопериране Изток – Запад. – С., 1979. – С. 26–27 // Международная научно-техническая и производственная кооперация: (Правовые аспекты) / Отв. ред. М.М. Богуславский. – М.: Наука, 1982. – 26 с.

⁴ Малькевич В.Л. Восток-Запад: экономическое сотрудничество. Технологический обмен. – М.: Ред. “Общественные науки и современность”, 1981. – С. 95–100.; Теодорович Т.В., Ефанов В.В. Сотрудничество при сооружении объектов за рубежом: Из опыта советских организаций. – М.: Междунар. отношения, 1979. – 10 с.

⁵ Козик В.В., Панкова Л.А., Карп'як Я.С. Зовнішньоекономічні комерційні операції та контракти: Навчальний посібник. – Львів: Оксарт, 1998. – С. 10–11.

*Гнатенко В.М.,
доцент кафедри цивільного права
Національної юридичної академії України
ім. Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, м. Харків*

МІСЦЕ І СТРУКТУРА ІНСТИТУТУ ПОЗАДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

З огляду на кодифікацію цивільного законодавства України підгалузь “зобов'язальне право” зазнає значної трансформації, яка полягає, зокрема, в тому, що закріплюються нові види позадоговірних зобов'язань або відомі наповнюються новим змістом. Зважаючи на те, що бажано мати Цивільний кодекс, який працював би на далеку перспективу, потрібно ретельно виписати саме норми, що регулюють позадоговірні зобов'язання. Такий підхід спричинений тим, що зміст позадоговірних зобов'язань визначається не угодою сторін

як в договірних зобов'язаннях, а безпосередньо законом або законом і волею однієї з сторін в зобов'язанні. Тому насамперед важливим є визначення місця інституту позадоговірних зобов'язань в підгалузі зобов'язального права шляхом встановлення сфери взаємодії договірних і позадоговірних зобов'язань, а також з'ясування переліку останніх.

Як відзначається в юридичній літературі, договірні зобов'язання іноді діють паралельно з позадоговірними, захищаючи їх або іншим чином забезпечуючи їх цілі.¹ Наприклад, п.2 ст. 335 проекту нового ЦК України передбачає, що той, хто знайшов річ, має право вимагати від особи, уповноваженої на одержання речі, винагороду за знахідку в розмірі до 20 відсотків вартості речі. У разі недосягнення домовленості про розмір винагороду спір вирішується судом. Якщо особа, уповноважена вимагати повернення знайденої речі, публічно обіцяла винагороду за знахідку, винагорода виплачується на умовах публічної обіцянки винагороду. Тобто, коли немає публічної обіцянки винагороду, розмір винагороду визначається домовленістю сторін, їх договором. Таким чином, позадоговірне зобов'язання реалізується завдяки договірному.

Наступним свідченням взаємодії договірних і позадоговірних зобов'язань є виникнення тотожних правовідносин з різних підстав. Наприклад, зобов'язання по відшкодуванню шкоди може виникнути як із порушення умов договору, так із заподіяння шкоди (цивільно-правового делікту). М.Я. Шимінова в зв'язку з цим відзначала, що у ряді випадків шкода, яка виникла внаслідок неналежного виконання однією із сторін раніше існуючого договірною обов'язку (договірна шкода), відшкодовується відповідно з нормами, які регулюють позадоговірне заподіяння шкоди. Наприклад, за договором перевезення найважливішим обов'язком перевізника є забезпечення безпеки пасажира. Але у разі порушення цього договірною обов'язку – пошкодження здоров'я пасажира або заподіяння смерті – відносини по відшкодуванню договірної шкоди регулюються нормами, які передбачають компенсацію позадоговірної шкоди. Далі вона відзначала, що в одних випадках договірна шкода компенсується за правилами відшкодування позадоговірної шкоди (перевезення), а в інших – позадоговірна шкода компенсується за правилами, які регулюють договірні відносини (страхування). В підсумку дійшла до висновку, що відмінності між договірними і позадоговірними зобов'язаннями (і відповідно – між договірною і позадоговірною шкодою) мають умовний, а не абсолютний характер, а тому не можуть слугувати непереборною перешкодою для об'єднання зобов'язань із заподіяння шкоди, рятування, безпідставного збагачення і страхування в одну групу – компенсаційних зобов'язань.²

Ще однією обставиною, яка споріднює договірні і позадоговірні зобов'язання є те, що виникнення договірною зобов'язання може забезпечуватись таким способом забезпечення як утримання, який виникає не із договору, а безпосередньо із закону і за правилами, указаними в законі. Згідно п.1 ст.615 проекту нового ЦК України кредитор, у якого перебувала річ, що її належить передати боржникові або особі, зазначеній боржником, у разі невиконання боржником у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або компенсації кредитором пов'язаних з нею витрат та інших збитків, має право утримувати її доти, доки відповідне зобов'язання не буде виконане. Таким чином, утримання виникає на підставі односторонньої угоди. С.В.Сарбаш вірно зазначає, що із норм про право утримання витікає, що особа, яка утримує майно, здійснює це повноваження шляхом дії, яка виражається в тому, що ретентор не видає річ, тобто вчиняє певні зусилля, направлені на те, щоб річ не перейшла у володіння іншої особи.³

Норми, що регулюють договірні і позадоговірні зобов'язання конкурують у разі виходу виконання за межі предмету зобов'язання. Це питання отримало визначення: кондикційний позов і вимога сторони в зобов'язанні до другої про повернення виконаного в зв'язку з цим

зобов'язанням. Маються на увазі такі випадки виконання, коли воно явно виходить за рамки змісту зобов'язання, причому як договірною, так і позадоговірною. Законодавець Росії передбачив субсидіарне застосування кондикційного позову, оскільки цивільне законодавство містить прямі вказівки на правові наслідки такого роду виконань для окремих видів зобов'язань. Аналогічне положення закріплене в ст.1265 проекту нового ЦК України.

Таким чином, інститут позадоговірних зобов'язань тісно взаємодіє з інститутом договірних зобов'язань. Зважаючи на існування загальної частини зобов'язального права: правових норм, які розповсюджуються як на договірні, так і позадоговірні зобов'язання, зазначені інститути складають підгалузь цивільного права.

Яку ж внутрішню структуру має інститут позадоговірних зобов'язань у новому ЦК України? В побудові вказаного інституту використано розподіл позадоговірних зобов'язань на зобов'язання з односторонніх угод і охоронювані зобов'язання. В підрозділі “позадоговірні зобов'язання” послідовно закріплені норми про:

- 1) публічне обіцяння нагороди;
- 2) ведення чужих справ без доручення;
- 3) запобігання загрози шкоди чужому майну, рятування здоров'я та життя іншій особі;
- 4) створення небезпеки (загрози) життю і здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну і майну юридичних осіб;
- 5) завдання шкоди;
- 6) безпідставне збагачення.

Три перших з них відносяться до зобов'язань, що виникають із односторонніх угод, а останні – до охоронюваних.

На нашу думку, при структуруванні норм інституту позадоговірних зобов'язань класифікуючим фактором потрібно було б використати підставу виникнення позадоговірною зобов'язання, а саме – односторонню угоду (публічне обіцяння нагороди, ведення чужих справ без доручення, запобігання загрози шкоди чужому майну і рятування здоров'я та життя іншій особі); делікт (заподіяння шкоди); квазі – делікт (створення небезпеки (загрози) життю і здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну і майну юридичних осіб); інші підстави (безпідставне збагачення). Тому що останній вид зобов'язання може виникнути як із односторонньої угоди, так і з двосторонньої угоди, а також події.

Доцільним було б розширення переліку зобов'язань, що виникають із односторонніх угод. В останній час широкого розповсюдження набули відносини з проведення лотерей, ігор, парі, але регулювання на рівні закону вони не мають. Тому слід було б закріпити такий вид зобов'язань як проведення ігор і парі в Цивільному кодексі, що сприяло б захисту прав осіб, які залучаються до цієї сфери.

Досвід законотворення Росії свідчить про негативне ставлення законодавця до таких відносин в цілому. Про це свідчить відмова у судовому захисту вимог громадян і юридичних осіб, пов'язаних з організацією ігор та парі, або з участю в них. Але такі вимоги підлягають судовому захисту у випадках, передбачених законом, а саме, коли зазначені особи прийняли участь в іграх, парі під впливом обману, насильства, погрози або зловмисної угоди їх представника з організатором ігор або парі. В такому ж порядку захищається вимога учасника, який виграв в лотереї, тоталізаторі або інших іграх, до організатора гри про сплату виграшу, а також відшкодування збитків, заподіяних порушенням договору з боку організатора (ст.ст. 1062, 1063 ЦК Росії).

Література

1. Брагинский И.И., Витрянский В.В. Договорное право. – Кн. 1: Общие положения. – 2-е изд., испр. – М.: Статут, 1999. – 848 с.

2. Сарбаш С.В. Право удержания как способ обеспечения исполнения обязательств. – М.: Статут, 1998. – 258 с.
3. Шиминова М.Я. Компенсация вреда гражданам: Гражданско-правовое регулирование. – М.: Наука, 1979. – 183 с.

¹ Брагинский И.И., Витрянский В.В. Договорное право. Кн. Первая: общие положения: 2-е изд., испр. – М.: Статут, 1999. – 21 с.

² Шиминова М.Я. Компенсация вреда гражданам: Гражданско-правовое регулирование. – М.: Наука, 1979. – С. 12–13.

³ Сарбаш С.В. Право удержания как способ обеспечения исполнения обязательств. М.: Статут, 1998. – 144 с.

Ермоленко Т.В.,

науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, м. Київ

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЛІКТІВ З ІНСТИТУТОМ НАБУТТЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ МАЙНА БЕЗ ДОСТАТНЬОЇ ПРАВОВОЇ ПІДСТАВИ (БЕЗПІДСТАВНЕ ЗБАГАЧЕННЯ) ТА ІНШИМИ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ ПО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ¹

Е пільність рис деліктних зобов'язань та правовідносин, пов'язаних з набуттям, збереженням майна без достатньої підстави (безпідставного збагачення)², з одного боку, викликає багато спорів серед науковців, а з іншого, часто є причиною помилок застосування відповідних правових норм на практиці. Для аналізу того, яке співвідношення існує між цими двома інститутами цивільного права, доцільним було б проаналізувати їх з точки зору цілі, змісту правовідносин та шляхів їх виникнення.

Насамперед слід зазначити, що делікти та безпідставне збагачення відносяться до 1) правоохоронних стосунків; 2) позадоговірних зобов'язань; 3) носять майновий характер; 4) мають компенсаційну спрямованість, тобто націлені на те, щоб майновий стан особи, в правах якої відбулися негативні зміни внаслідок правопорушення (в деліктах) або події, факту, правопорушення, здійснення права (при безпідставному збагаченні), було б відновлено. І це те, що є між ними спільного.

В той же час, якщо делікти виникають із порушення абсолютних прав особи, то безпідставне збагачення і застосування мір, спрямованих на його усунення, може впливати із порушення як абсолютних прав, так і прав і обов'язків, встановлених договором: тобто у сфері відносних правовідносин.

Відрізняє делікти від безпідставного збагачення також те, що внаслідок деліктів відновлення прав особи відбувається за допомогою мір цивільно-правової відповідальності. Усунення наслідків безпідставного збагачення і прирівняних до нього за правовими наслідками правових відносин (визнання правочину недійсним; витребування майна власником із чужого незаконного володіння; повернення виконаного однією з сторін в зобов'язанні) відбувається за допомогою мір цивільно-правового захисту.

Різниця в застосуванні певних засобів охорони цивільних прав (міри відповідальності і міри захисту) обумовлює різницю в правових наслідках деліктного правопорушення і безпідставного збагачення. Це - 1) повне відшкодування шкоди в деліктних правовідносинах і